

Rječnik njemačko-hrvatskoga tehnologičkoga nazivlja i njegovi autori

U povodu 125. obljetnice objavljivanja

Svrha je ovoga prikaza pokazati što se zna o autorima *Rječnika njemačko-hrvatskoga tehnologičkoga nazivlja* tiskanog u Zagrebu prije 125 godina.

1. Činjenica je da na naslovnoj stranici toga rječnika ne stoji ime autora ili urednika, pa je to možda navelo B. Kanajeta na pogrešan put. Međutim, o Šuleku su pisali mnogi, navest ću samo neke od njih: Dadić (1998), Deželić (1925), Gostl (1995, 1996, 1997, 1998), Kutleša (1996), Moguš (1998) i Muljević (1995). I nitko od njih ne iznosi činjenicu da je Šulek autor *Rječnika njemačko-hrvatskoga tehnologičkoga nazivlja*, tiskanoga u Zagrebu 1881. godine! Zaista je nevjerojatno da bi osoba kao što je bio Bogoslav Šulek (polihistor, leksikograf, publicist, prosvjetitelj, znanstvenik, jedan od prvih pravih članova Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i njezin prvi tajnik) zaboravio staviti svoje ime na jedan svoj rječnik.

2. Pogledajmo u predgovor *Rječnika njemačko-hrvatskoga tehnologičkoga nazivlja*. Ondje doslovno piše: "Rječnik znanstvenog nazivlja našega velezasluznoga akademika Bogoslava Šuleka radostno bi primljen od svih, koji se u nas iole znanošću bave, nu najbolje dodje u prilog tehnikom; jer dočim u svakoj znanstvenoj struci njeko nazivlje bar za nuždu obstojaje, bijahu tehničke struke, koje se u nas nimalo gojile nisu, bez ikakova nazivlja. Velika je dakle zasluga Dr. Šuleka, što je uz malu pripomoć nekotjih strukovnjaka, gotovo samo vlastitom marljivošću i trudom, položio temelj hrvatskoj tehničkoj terminologiji. Klub inžinira i arhitekata u Zagrebu stavio si je pako već kod svoga ustrojenja godine 1887. zadaću, da po dr. Šuleku započetu terminologiju nastavi, poveća i po mogućnosti popuni, te u obće rječnik tehničkoga nazivlja sastavi, koji bi tehničkim činovnikom, civilnim inžinierom i arhitektom, te svim tehničkim obrtnikom u njihovom radu skroz upotrebljivim bio, te je taj rad posebnomu odboru povjerio, koji odbor plod svoga rada ovime javnosti predaje.

U Geodetskom listu br. 3 iz 2005. godine na str. 211 objavljen je članak B. Kanajeta pod naslovom "Zaboravio sam spomenuti Šuleka". U tom članku autor iznosi pogrešnu tvrdnju da je autor *Rječnika njemačko-hrvatskoga tehnologičkoga nazivlja* Bogoslav Šulek te cijeli članak posvećuje njegovu životopisu.

Čitateljima Geodetskog lista poznato je da je osoba s najviše objavljenih radova u Geodetskom listu pokojni Nikola Neidhardt, koji se redovito potpisivao inicijalima N.N. Stoga je neukusna tvrdnja prof. Božidara Kanajeta iz njegova teksta "Zaboravio sam spomenuti Šuleka" da je "dobio od našega kolege N.N. pismo u kojem piše: Ja znam tko je napisao rječnik *Njemačko-hrvatskog tehnologičkoga nazivlja* tiskanog 1881. godine u Zagrebu! A ti?" N.N. (Neidhardt, 1950) je zaista prije više od pola stoljeća u Geodetskom listu, u rubrici Terminologija, objavio članak o *Rječniku njemačko-hrvatskoga tehnologičkoga nazivlja*. Čitajući površno taj članak, moglo bi se pogrešno zaključiti da je Neidhardt smatrao Šuleka autorom toga rječnika.

Nazočni rječnik nije dakle drugo, van nadopunjak Šulekova rječnika, te je nazivlje pomoćnih znanosti (matematike, fizike, kemije, mineralogije itd.) strogo po njemu uzeto, dočim je nazivlje tehničkih struka po mogućnosti popunjeno, povećano a djelomice prama potrebi i zahtjevom strukovnim i promijenjeno, podlogom kod izradjivanja pako služio mu je Karmarschov poznati njemačko-francesko-englezki rječnik tehnološkog nazivlja.

Znamo, da ovo djelo nije savršeno ni bezpogriješno, što je, uzvav na um poteškoće, koje su tomu prvencu svoje vrsti na putu stajale, lako razumljivo, nu klub inženira i arhitekata u Zagrebu ni nadalje tehničku terminologiju s vida pustiti neće, te će biti svim prijateljem zahvalan za prijateljske opazke i priloge k gradivu, koje bi kod eventualne nove naklade tehnološkog rječnika upotriebiti mogle."

Prema tome, autori *Rječnika njemačko-hrvatskoga tehnološkoga nazivlja* ne tajv da je taj rječnik nastao na temeljima Šulekova *Hrvatsko-njemačko-talijanskoga rječnika znanstvenoga nazivlja* i daju do znanja da je nazivlje tehničkih struka dopunjeno, a po potrebi i promijenjeno.

3. Ako zatim malo pomnjjivije pogledamo naslovnicu *Rječnika njemačko-hrvatskoga tehnološkoga nazivlja* vidjet ćemo da tamo piše "trudom i troškom Kluba inženira i arhitekta u Zagrebu". Dakle, autori i/ili urednici Rječnika članovi su tadašnjega Kluba inženira i arhitekta sa sjedištem u Zagrebu.

U publikaciji *Od prvoga tehničkog rječnika do Tehničke enciklopedije* (NSB 1982) možemo pročitati sljedeće:

"Kako se vidi u zapisnicima sjednica Kluba, već je na drugoj sjednici 6. travnja 1878. izabran odbor za "sastavljanje i skupljivanje tehničkih izražajah za tehnološki rječnik" u sastavu inženjera: Altman, Bukl, Benko, Antolec, Ernst, Kappner, Maicen, Maršić, i Bitzan, te je na slijedećoj sjednici 1. lipnja 1878. podnesen izvještaj, da je konstituirana grupa za sabiranje hrvatske tehničke terminologije s Altmanom na čelu i Buklom njegovim zamjenikom.

Na 12. sjednici zatražio je Altman, da Klub odobri odboru 30 forinti za nabavu najnužnijih stranih stručnih rječnika, a Grahor mladi, koji je naknadno primljen za člana, predložio je da se na suradnju pozove i Klub hrvatskih studenata bečke Tehničke visoke škole.

Odbor je marljivo radio, sastajao se po tri puta tjedno i na 25. klupskoj sjednici 8. siječnja 1881. predlaže Altman u ime odbora uzorak papira na kojem će se tiskati rječnik, kao i ponudu tiskare Albrecht iz Zagreba, koja se obvezuje, da tiska arak od 16 stranica u nakladi od 500 komada za cijenu od 40 forinti i 36 novčića, što je na sjednici Kluba i odobreno.

Na 27. klupskoj sjednici 5. ožujka 1881. izvještava Altman da je tiskanje rječnika otpočelo i da se skupilo toliko pretplatnika, da već sama pretplata pokriva sve troškove izdavanja rječnika i da time otpada svota od 600 forinti, koju je Klub predvidio u proračunu u ime tiska i papira. Konačno na sjednici 5. prosinca 1881. Altman najavljuje, da će rječnik biti tečajem ovog mjeseca dotiskan i uvezan, te koncem mjeseca raspačan pretplatnicima.

Premda je u vrijeme osnutka Kluba prošlo već 17 godina od pada Bachova apsolutizma (1852-60), kada je Hrvatska bila u pogledu pravnog poretka uklopljena u austrijske zemlje, podijeljena u 5 okružja na čelu sa ces. i kr. namjesništvom, te provedena potpuna germanizacija javnog života, a njemački jezik uveden kao službeni jezik u urede i kao nastavni jezik u škole, vladao je njemački jezik i dalje u javnom životu, a naročito u građevnoj struci i to iz jednostavnog razloga, jer su stručnjaci velikim dijelom bili stranci, a domaći su bili odgojeni na školama s njemačkim nastavnim jezikom i nisu poznavali hrvatsku tehničku terminologiju.

Cijela tehnička dokumentacija, koja se u to vrijeme izrađivala, bila je uglavnom na njemačkom jeziku, a na gradilištu su se pretežno upotrebljavali strani tehnički izrazi, pa je stoga i

razumljiva težnja novoosnovanog Kluba, da što prije sabere, razradi i uvede u život svoj tehnički jezik.

Rječnik koji je izdan "za uporabu inženjera, arhitekta, mehanika, zemljomjera, rudničkih mjernika, graditelja, građevnih obrtnika itd." ima 413 stranica i sadrži oko 25.000 riječi i izraza pretežno iz građevne struke, jer je većina ostalih tehničkih struka bila tek u razvitku i manje su zastupane u tada još zaostaloj Hrvatskoj. Pri radu se tragalo za domaćim nazivima, a manjkavi izrazi uzimali su se u prvom redu iz srodnih slavenskih jezika, naročito češkog i dok su se neki izrazi vrlo brzo udomaćili, neki su vremenom iščezli i zamijenili se boljima."

Dakle, nedvojbeno je da je *Rječnik njemačko-hrvatskoga tehnološkoga nazivlja zajedničko djelo skupine članova Kluba inženjera i arhitekta*, koja se bavila prikupljanjem hrvatske tehničke terminologije s Josipom Altmanom na čelu i Stevanom Buklom, njegovim zamjenikom.

4. Prirodno se postavlja pitanje što znamo o Josipu Altmanu i Stevanu Buklu, najzaslužnijim osobama za izradu i objavljivanje *Rječnika njemačko-hrvatskoga tehnološkoga nazivlja*.

Prema Hrvatskom bibliografskom leksikonu i Boženi Šurina (1983, 1989) poznato je sljedeće.

Josip Altman (Altmann), inženjer, rođen je u Grazu, 1837. ili 1838. i umro u Grazu, 5. II. 1891. O njegovu školovanju i ranim godinama službovanja za sada nije ništa poznato. Prema Šematizmu u Kalendaru Dragoljub, bio je gradski zastupnik u Zagrebu od 1885. do 1889, kada se razbolio. Postigao je zvanje kraljevskog nadinženira i nadmjernika. Umro je u Grazu u bolnici Feldhof, a pokopan je u Zagrebu 8. II uz prisustvo članova Društva inženjera i arhitekata, čiji je član bio od samog osnivanja, a potpredsjednik 1884–1887, te predsjednik 1881–1883 i 1888–1889. Svojim je stručnim znanjem i naprednim shvaćanjem sudjelovao u rješavanju mnogih tehničkih pitanja grada. Zajedno s inženjerom Stevanom Buklom sastavio je Rječnik njemačko-hrvatskoga tehnološkoga nazivlja (Zagreb 1881) te Građevni priručnik (Zagreb 1882). Obje su knjige tiskane u izdanju Kluba inženjera i arhitekata (poslije Društva inženjera i arhitekata). Kada je 1888. JAZU zamolila Društvo da sudjeluje u skupljanju tehničkih narodnih riječi za Akademijin Rječnik, Altman je kao predsjednik Društva preuzeo tu obvezu.

LIT.: Društvene vesti. Vesti Društva inženjera i arhitekata, 5(1884) 1, str. 1, 12; 10(1889) 1 str. 11 – 12; 12(1891) 1, str. 6. – Članovi Društva inženjera i arhitekata koncem rujna 1885. Ibid., 6(1885) 3, str. 23. – Šematizam. Kalendar Dragoljub, 1885, 1886, 1887, 1888, 1889. – Josip Altman. Obzor, 32(1891) br. 29.

Stevan Bukl (Stjepan Buckl), građevni inženjer, rođen je u Gori kraj Petrinje, 28. I. 1855, a umro u Zagrebu, 4. XII. 1925. Sin je krajiškog liječnika čiji su se preci u XVII. st. doselili iz Škotske u naše krajeve. Nakon svršene pučke škole u rodnome mjestu, polazio je veliku realnu u Zagrebu i kao graničarski stipendist 1872–76. Visoku tehničku školu (Die Technische Hochschule) u Beču. Započeo je službovati 1876. kao tehnički dnevničar pri generalnoj komandi u Zagrebu, gdje je nakon položena državnog ispita postao inženjerski asistent. Istaknuo se u službi privremenoga inženjerskog pristava Zemaljske vlade u Zagrebu oko popravaka štete od potresa 1880. Od 1882. do 1889. inženjerski je pristav u građevnim uredima u Gospiću i Vinkovcima te tehnički izvjestitelj, a potom gradski inženjer pri Kotarskoj oblasti u Brodu na Savi (danas Slavonski Brod). U razdoblju 1895–97. radi pri Županijskoj oblasti u Požegi, gdje je 1892. imenovan kraljevskim inženjerom, a 1895. nadinženjerom. Za zasluge na kulturno-tehničkim radovima imenovan je 1898. kulturno-tehničkim nadinženjerom pri Zemaljskoj vladi u Zagrebu, 1906. tehničkim savjetnikom, a 1913. građevnim nadsavjetnikom te mu je 1915. povjerena uprava II. odsjeka (za vodogradevine i kulturu tla) pri Vladinu odjelu za narodno gospodarstvo. Nakon umirovljenja početkom 1919. reaktiviran je sredinom iste godine i imenovan generalnim inspektorom voda za Hrvatsku i Sla-

voniju, ali je u listopadu 1920. umirovljen. Od 1878, član je Kluba odnosno Društva inženjera i arhitekata. – Već kao mlad inženjer Bukl je posvetio osobitu pozornost hidrotehničkim radovima: gradnji obrambenih nasipa uzduž Save u Slavoniji, kanalizaciji i meriolaciji istočne Slavonije; izradio je osnovu za isušenje Lonjskog polja te regulaciju donjeg toka Lonje i Velikog struga. Izveo je niveliranje od Kutine do Velikog Struga i time dokazao da je izvediva stara osnova iz 1793. Ignjata Pongratza o prirodnoj odvodnji Lonjskog polja. Zaslužan je za razvoj vodnih zadruga u Slavoniji i Srijemu. Više od dvadeset godina podupirao je radove Vodne zadruge za regulaciju Vučice i Karašice u Donjem Miholjcu, 1899/1920. bio je vladin povjerenik u Zadruzi za regulaciju rijeke Vuke u Osijeku i mnogo godina u Vodnoj zadruzi za isušenje jugoistočnog Srijema u Zemunu, koje su u to doba izvele svoje najveće radove. S Josipom Altmanom izradio je 1881. prvo njemačko-hrvatsko tehničko nazivlje, a 1882. sastavio Građevni pristojbenik, prvi te vrste u Hrvatskoj (do tada su se građevinski obrtnici i uredi služili samo njemačkim nazivljem). God. 1914. sudjelovao je u preustroju zemaljske građevno-tehničke službe sastavivši zbirku svih dotadašnjih građevnih propisa. S građevinskim nadsavjetnikom Augustom Pisačićem izdao je 1919. važno djelo Podaci za regulaciju Save i melioraciju Posavlja. U rukopisu je ostala građa za opsežnu hrvatsku tehničku terminologiju, koju je skupljao četrdeset godina. Za svoj rad primio je mnoga priznanja. U Osijeku je 1920. utemeljena Stipendijalna zaklada inženjera S. Bukla namijenjena slušačima visokih tehničkih škola.

DJELA: Rječnik njemačko-hrvatskoga tehnološkoga nazivlja (suautor J. Altman). Zagreb 1881. – Građevni pristojbenik to jest Pristojbenik za sve zanate zasjecajuće u građevinsku struku uz potanki opis pojedinih radnja i Tumač manje poznatih riečih i izraza (suautor J. Altman). Zagreb 1882. – Podaci za regulaciju Save i melioraciju Posavlja (suautor A. Pisačić). Zagreb 1919.

LIT.: Društvene vesti. Vesti Kluba inžinirah i arhitektah, 3(1882) 1, str. 1. – Izvadak iz društvenih zapisnika. Ibid., 5(1884) 1, str. 12. – Osobne vesti. Ibid., 19(1898) 1 str. 9. – J. Fink: Ing. Stevo Bukl, generalni nadzornik voda u miru. Hrvat, 7(1925) 1771, str. 2. – S. Szavits-Nossan: Ing. Stevo Bukl. Tehnički list, 8(1926) 2, str. 30-31.

5. Potkraj godine 1981. navršilo se 100 godina otkako je “trudom i troškom Kluba inžinira i arhitekta u Zagrebu” tiskan *Rječnik njemačko-hrvatskoga tehnološkoga nazivlja*. Tim povodom Savez inženjera i tehničara Hrvatske u suradnji s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom priredio je izložbu pod motom “Od prvoga tehničkog rječnika do Tehničke enciklopedije”, na kojoj su prikazani hrvatski tehnički rječnici kao i sve važnije edicije, koje su utjecale na stvaranje hrvatske tehničke terminologije. U želji da se pogodno obilježi stota obljetnica tiskanja prvoga tehničkoga stručnog rječnika u Hrvatskoj, Predsjedništvo Saveza inženjera i tehničara Hrvatske, na prijedlog prof. Zvonimira Vrkljana, imenovalo je Odbor za organizaciju proslave stote obljetnice izlaska *Rječnika njemačko-hrvatskoga tehnološkoga nazivlja*. Odbor je ideju o izložbi prihvatio i, razrađujući je, utvrdio njezin profil, te kriterije za izbor djela. Izložba u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, održana 1982. prikazala je razvitak stručne tehničke terminologije u Hrvatskoj u klasičnim tehničkim strukama (arhitektura, brodogradnja, elektrotehnika, geodezija, građevinarstvo, kemijska tehnologija, metalurgija, rudarstvo i strojogradnja). Na toj je izložbi geodeziju s 47 izloženih publikacija (knjiga i skripata) predstavio prof. Paško Lovrić. O tome postoji pisani trag (Lovrić, 1982).

6. Na kraju ovoga kratkog prikaza preostaje čestitati *Rječniku njemačko-hrvatskoga tehnološkoga nazivlja* 125. rođendan i zahvaliti Josipu Altmanu, Stevanu Buklu i svim njihovim kolegama, članovima Kluba inžinira i arhitekta u Zagrebu na “trudu i trošku” pri stvaranju toga rječnika. Očito je da ni Altman ni Bukl nisu htjeli sebe posebno isticati kao autore i urednike, smatrajući da je rječnik kolektivno djelo. Trebali bismo poštovati njihovu želju i navoditi autorstvo rječnika na isti način na koji su to i oni učinili napisavši na naslovnoj stranici rječnika samo “trudom i troškom Kluba inžinira i arhitekta u Zagrebu”.

Literatura

- Dadić, Ž. (1998): Rad Bogoslava Šuleka na prirodnoznanstvenom nazivlju, u: Zbornik o Bogoslavu Šuleku, ur. M. Moguš, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Deželić, V. (1925): Šulek Bogoslav dr., u: Znameniti i zaslužni Hrvati, ur. E. Laszowski, Zagreb.
- Frančula, N., Lovrić, P., Lapaine, M. (1995): Hrvatska geodetska terminologija. Geodetski list 3, 251-253.
- Hostl, I. (1995): Bogoslav Šulek: otac hrvatskoga znanstvenog nazivlja, o stotoj obljetnici smrti (1895-1995), Matica hrvatska, Zagreb.
- Hostl, I. (1996): Bogoslav Šulek, otac hrvatskoga znanstvenog nazivlja, u: Radovi Leksikografskoga zavoda "Miroslav Krleža", sv. 3 = knj. 5, 9-58.
- Hostl, I. (1997): Šulek Bogoslav, u: Hrvatski leksikon, 2. svezak, ur. A. Vujić, Naklada Leksikon d.o.o., Zagreb.
- Hostl, I. (1998): Bogoslav Šulek – otac hrvatskoga znanstvenoga nazivlja, u: Zbornik o Bogoslavu Šuleku, ur. M. Moguš, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Kanajet, B. (2005): Zaboravio sam spomenuti Šuleka, Geodetski list, 3, 211.
- Klub inženira i arhitekta (1881): Rječnik njemačko-hrvatskoga tehnološkoga nazivlja, Klub inženira i arhitekta, Zagreb.
- Kutleša, S. (1996): Doprinos Vjekoslava Goluba i Bogoslava Šuleka hrvatskom geometrijskom nazivlju u drugoj polovini 19. stoljeća, u: Radovi Leksikografskoga zavoda "Miroslav Krleža", sv. 3 = knj. 5, 59-95.
- Lapaine, M., Frančula, N., Lovrić, P., Frangeš, S., Vučetić, N. (1995): Hrvatski geodetski rječnik, Idejni projekt, Sveučilište u Zagrebu, Geodetski fakultet, Zagreb, 54 str.
- Lapaine, M., Frančula, N., Lovrić, P. (1995): Croatian geodetic terminology. Proceedings of the 17th International Conference on Information Technology Interfaces, ITI '95, 13-16. 6. 1995, Pula, 295-300.
- Lovrić, P. (1982): Izvori geodetske terminologije u Hrvatskoj, Uz 100-godišnjicu prvog hrvatskog tehničkog rječnika, u: Od prvoga tehničkog rječnika do Tehničke enciklopedije, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb.
- Muljević, V. (1995): Bogoslav Šulek i njegov rječnik znanstvenog nazivlja, Hrvatski patentni glasnik, 4, 863-865.
- Moguš, M. (ur., 1998): Zbornik o Bogoslavu Šuleku, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Neidhardt, N. (1950): Oko naslova jedne stare knjige, Geodetski list, 10-12, 337-341.
- NSB (1982): Od prvoga tehničkog rječnika do Tehničke enciklopedije, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb.
- Šulek, B. (1990): Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja, svezak 1 i 2, reprint izdanje, Globus, Zagreb.
- Šurina, B. (1983): Altman, Josip, u: Hrvatski biografski leksikon, 1. svezak, JLZ, Zagreb.
- Šurina, B. (1989): Bukl, Stevan, u: Hrvatski biografski leksikon, 2. svezak, JLZ "Miroslav Krleža", Zagreb.

Miljenko Lapaine